

УДК 378.14.015.62

Соціогуманітарний вектор освітнього процесу в технічних вишах як запорічка підготовки конкурентоздатних фахівців

Олена Солошенко,

кандидат історичних наук, доцент,
Харківський національний університет будівництва та архітектури

На сучасному етапі Україна як незалежна держава розв'язує складні завдання національного відродження та економічної стабілізації. Разом із перспективами вільного державотворення відкрилися широкі можливості для розвитку освіти та науки, що потребують докорінного реформування. На шляху євроінтеграції в Україні освітня компонента сучасного суспільства має важливе значення. Сьогодні освіта призначена не лише надавати певний обсяг знань, а перш за все, виховувати креативну особистість, здатну критично мислити, використовувати знання та уміння для творчого вирішення проблем і не тільки виробничого характеру, а постійно навчатися та розвиватися. Отже, першочергове завдання ВНЗ — підготовка висококваліфікованих, інтелектуально розвинених, конкурентоздатних фахівців, гідних громадян української держави. В статті 26 Закону «Про Вищу освіту» наголошено, що серед інших основних завдань вищого навчального закладу є формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах; створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього про-

цесу їх здібностей і талантів; збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства; поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівня громадян [3].

Не слід забувати, що серед розмаїття сучасних типів ВНЗ перевага належить університетам. Університет — багатогалузевий (класичний, технічний) або галузевий (профільний, технологічний, педагогічний, фізичного виховання і спорту, гуманітарний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) вищий навчальний заклад, що проводить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти, проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та проводить культурно-просвітницьку діяльність [3].

Об'єктивно, фактичної різниці між, наприклад, технічними університетами різних напрямків підготовки не існує. І мета теж спільна — підготувати не тільки висококваліфікованого спеціаліста, здатного працювати і керувати в сучасних умовах, а й всебічно розвинену особистість, здатну створювати та засвоювати нові технології,

концепції тощо. Сучасний інженер, окрім фахових знань, умінь та навичок, має володіти загальною культурою, розумінням екологічних та соціальних наслідків своєї діяльності, світоглядними орієнтирами та духовними цінностями.

В технічному університеті саме дисципліни соціально-гуманітарного циклу повною мірою забезпечують виконання окреслених завдань в освітньо-виховному процесі, без реалізації яких фахівець не зможе бути конкурентоздатним на ринку праці.

Випускники вищих навчальних закладів сьогодні повинні не лише мати фахові знання, а й вміння їх використовувати, орієнтуватися в процесах, які виникають саме зараз. Постійно удосконалюючи свої професійні здобутки, вміння самостійно вирішувати складні політичні, економічні, соціальні, культурні та інші проблеми, що з'являються у сучасному суспільстві і впливають на реалізацію фахового потенціалу молодої людини на ринку праці.

Велика кількість компетенцій сучасного фахівця — випускника ВНЗ — це комплексне, органічне поєднання професійних знань, достатній інтелектуальний рівень, соціалізація молодої людини в суспільстві, наявність етичних та моральних норм поведінки тощо. Головним чинником, який зумовлює важливість наділення молодих фахівців широким колом непрофесійних компетенцій, є розбудова демократичного, громадянського українського суспільства, розуміння та усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її громадянською відповідальністю, готовність до компетентної участі у житті суспільства.

Саме соціокультурні, комунікативні, громадянські компетенції в різних проявах забезпечують комфортне функціонування в соціумі. Адже сьогодні висококваліфікований фахівець — це не тільки організатор виробництва, а й творець, йому необхідно знати, в яких умовах і з якими перспективами в суспільстві розвивається його виробнича галузь. А сфор-

мувати, виховати відповідний «технічний талант» без гуманітарної освіти неможливо. Саме тому важливим напрямом розвитку сучасної вищої освіти в технічному ВНЗ є гуманізація та гуманітаризація освітнього процесу. Термін гуманізація освіти донині не одержав універсального, усіма визначеного тлумачення. На межі 80–90-х років ХХ століття цей термін розглядався як один із принципів світогляду, в основі якого лежать переконання у безмежних можливостях особистості та її здатність до вдосконалення, до вимог особистої волі та захисту громадянських прав. В сучасних умовах світова гуманістична думка виходить ще й з позиції, що сама людина, її права і обов'язки мають перебувати в центрі уваги як держави, так і суспільства.

Гуманізація освіти спрямована на розвиток активно-творчих можливостей людини, її інтелекту, моральних якостей, що обумовлює мету як загальної, так і професійної освіти, а її реалізація вимагає створення умов для розвитку й збагачення особистості. У нашій країні ідеї гуманізації та гуманітаризації освіти розроблялися як у самих ВНЗ, так і на державному рівні.

Гуманітаризація вищої освіти в широкому розумінні — це засіб глобальної гуманізації суспільства, який є необхідним для подолання негативних тенденцій у розвитку техногенної цивілізації, оволодіння гуманістичними цінностями, загальнолюдською культурою. Варто розуміти, що гуманітаризація освіти — це не тільки розширення змісту технічних дисциплін за рахунок гуманітарних питань, а й запровадження нових спеціальних курсів, які сприяють розширенню соціально-культурних компетентностей майбутнього випускника, що укріпить позиції молодого фахівця на сучасному ринку праці.

Гуманізація та гуманітаризація повинні здійснюватися на основі принципів:

— формування гуманітарного мислення на основі принципу національної спрямованості, що сприятиме формуван-

ню української нації на основі найбільш повного засвоєння цінностей матеріальної і духовної культур;

— прилучення до національної, світової літератури та культури, надбань народної творчості, проведення культурно-мистецьких заходів, спрямованих на популяризацію кращих здобутків української і світової культури;

— доступності та різноманітності форм вищої освіти, вдосконалення компетентності з перспективою навчання впродовж життя;

— критичного осмислення історичних фактів, подій і явищ, шляхів людського розвитку;

— формування світоглядної, політичної, правової, моральної, художньо-естетичної та інших культур студентів шляхом якісної підготовки, що сприятиме виробленню активної громадянської позиції [2].

Таким чином, щоб відповідати тенденціям розвитку світового освітнього простору та вимогам сучасного українського суспільства, програми подальшого розвитку системи вітчизняної вищої освіти повинні передбачати розробку концепцій гуманізації та гуманітаризації вищої освіти та реалізації їх в освітній діяльності ВНЗ шляхом розробки нових підходів до навчання і виховання.

Звісно, першочергову роль в цьому процесі займають соціально-гуманітарні дисципліни, які дозволяють студентам набувати знання про сучасний світ, суспільство, людину, систему моральних та соціальних цінностей. Вони формують особистість студента відповідно до сучасних і реальних вимог часу, навчають його логічному, історико-філософському мисленню, пояснюють навички політичного і соціально-економічного аналізу процесів, які відбуваються у нашому швидкоплинному світі.

Ідейною основою сучасних соціально-гуманітарних наук, серед яких: історія України, історія української культури, політологія та інші, — є загальнолюдсь-

кі пріоритетні цінності. Головною метою пізнання студентами цих наук є обґрунтування оптимальних шляхів та засобів досягнення соціальної справедливості, забезпечення громадської злагоди, прогресивного розвитку суспільства та формування інтелектуально-творчої особистості у культурному середовищі [1, с. 8].

Важливо, щоб в сучасному суспільстві на зламі стереотипів про вищу технічну освіту та роль соціально-гуманітарних дисциплін в технічних університетах проявлялися та зберігалися найкращі доробки їх гармонійного поєднання та взаємопроникнення. Сьогодні в процесі поширення системи європейських цінностей конче важливо зберігати українські традиції, культурні та історичні надбання, спадщину минулих поколінь. Саме на їх досвіді — на досягненнях та прорахунках української історії, варто виховувати сучасного громадянина, який добре знається на власній історії, поважає минуле, вміє співставляти, аналізувати, врівноважено і толерантно ставитися до подій та діяльності персоналій на різних періодах історії. Ці вміння спрямовані і на здатність об'єктивного оцінювання подій сучасного, формування соціальних компетенцій. Адже, як відомо, історія будь-якого суспільства розвивається за спіраллю: певні події повторюються тільки на іншому рівні. І сучасна молодь повинна знати закономірності культурного, політичного, економічного розвитку, вміти їх застосовувати у повсякденні.

В. Винниченко на початку ХХ ст. зазначав, що неможливо читати історію України без брону. Насправді, історія нашої держави переповнена трагічними подіями, злетами та падіннями на шляху створення незалежної української держави. Між тим, в історії України є і багато героїчних сторінок, видатних персоналій, без яких історія України на всіх своїх етапах не була б достатньо яскравою та індивідуальною.

Наше завдання як викладачів-істориків, науковців, долаючи штампи та стереотипи оцінок минулого України створити і

показати студентам об'єктивний історичний шлях нашої держави.

Ліквідація статусу «нормативних дисциплін», до яких потрапили дисципліни соціально-гуманітарного циклу, не повинна стати перешкодою для вивчення молоддю історії держави, її культурних традицій, багатотисячолітньої спадщини. Ситуація складається таким чином, що в технічному ВНЗ гуманітарні кафедри повинні постійно доводити доцільність і необхідність своєї роботи, щоб не стати вимушеним додатком технічного університету. Підкреслимо, що не ретрансляція гуманітарних знань, а саме формування вмінь самостійно аналізувати та мислити, — ось надскладне завдання для освіти, яке набагато важче реалізувати, ніж підготувати гарного фахівця своєї справи. Сучасний світ потребує фахівців, які можуть дивитися в майбутнє, вільно спілкуватися та працювати з іншими людьми. Для цього потрібні широкі знання, зокрема і в гуманітарній сфері. У розвинених демократичних країнах давно вже зрозуміли, що підготувати висококваліфікованого технічного спеціаліста, виростити технічний талент без гуманітарної складової в освіті неможливо. Саме гуманітарна підготовка сприяє асоціативному мисленню, формує інтелект, плекає творчість, знайомить із шкалою цінностей тощо. Так, наприклад, в США на факультетах технічних спеціальностей дисципліни суспільно-політичного та гуманітарного циклу займають до 30% навчального часу, у Франції — не менше 35 %, а в Україні лише — 18% [4]. І ми, на жаль, спостерігаємо постійну тенденцію до їх подальшого скорочення. Конче важливим сьогодні є формування у сучасного студента політичної та громадянської культури, але вона автоматично не створюється.

Практика показує, що в наш непростий час молодь цікавиться проблемами та перспективами розвитку держави. Студентський вік — це період становлення особистості, активної громадянської позиції, обґрунтування віри у власні

сили, формування суспільної свідомості, комунікативної взаємодії, засвоєння моральних та гуманістичних цінностей людства. І хто ж як не професійні викладачі соціально-гуманітарних дисциплін: політологи та історики, користуючись науковим підґрунтям, повинні нетенденційно, врівноважено пояснити та допомогти сформуванню соціальних та суспільних орієнтирів, власний погляд студентів на події, що відбуваються щоденно поряд з нами. Важливо показати студентам механізми сталого розвитку демократичного суспільства з проблемами та досягненнями сьогодення і перспективами на майбутнє. Тому особливе місце в освітньому процесі співробітництва займає науково-творча співпраця, плідний діалог викладача та студента. Сучасний педагог вищої школи — висококваліфікований фахівець, науковець та методист, компетентний, толерантний, креативний інтелектуал. Заняття з дисциплін соціально-гуманітарного циклу повинні мати тісний зв'язок із проблемами сьогодення, майбутньої професійною діяльністю студентів, бути науковими, доступними, незаангажованими. Отже, у ВНЗ саме викладач соціально-гуманітарних дисциплін є тією ключовою фігурою, від особистості та компетентності якої залежить не підготовка «сірого» фахівця-випускника, а формування політично свідомого патріота-громадянина Української держави, який максимально зможе реалізувати свій професійний та людський потенціал. Нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. При цьому потрібно враховувати, що Україна має древню та величну культуру, історію, досвід державницького життя, але нинішні суспільні процеси вимагають їх переосмислення, що відкриває нові можливості для освітньої сфери [5].

Сучасний студент не повинен бути ізольованим слухачем освітнього процесу, його необхідно максимально залучати до співпраці, сприяти самостійному, творчому набуттю знань. Один із засобів

результативної, активної, мотивованої участі студента в процесі вивчення гуманітарних дисциплін, зокрема «Історії України», — це зробити студента науковцем-дослідником, який безпосередньо і власноруч доповнює сторінки вже відомих історичних подій.

Кафедра українознавства та євроінтеграції Харківського національного університету будівництва та архітектури має позитивний досвід в цьому плані. Викладачами кафедри успішно опрацьована методика студентських наукових досліджень засобами «усної історії». Актуальну методика опису подій очима очевидців, їх спогади, враження, емоції широко використовують у новітніх дослідженнях сучасні гуманітарні науки. Методика усної історичних досліджень тісно пов'язана з поняттям «історичної правди», що дає можливість розкрити нові аспекти подій, які раніше залишалися поза увагою офіційної науки, відійти від ідеологічних штампів і звернути увагу на людину як носія важливої інформації. Так, студентам пропонується вивчити історію часів Другої Світової війни шляхом аналізу спогадів її свідків — представників покоління дітей війни, які є їх родичами або знайомими. Така робота не тільки сприяє оволодінню студентами усними та письмовими комунікативними навичками, відновлює та зберігає сторінки родинної історії, а напряму пов'язана із вихованням поважного ставлення до історії своєї держави, спадкоємця поколінь. Отже, варто наголосити і на виховному потенціалі соціально-гуманітарних дисциплін, який ніколи не втрачає актуальності. Не викликає сумнівів, що в сучасному ВНЗ важливим напрямом є доцільне поєднання освітнього та виховного процесів. Вища школа є могутнім фактором виховання майбутніх громадян своєї країни. Одним із основних її завдань є формування світогляду кожної молодої людини, виховання свідомого й активного члена суспільства, обізнаного з процесами, що відбуваються в країні та за її межами, громадянина із високими

патріотичними почуттями.

Засади національно-патріотичного виховання особистості втілені в державних документах, зокрема в Законі України «Про освіту», Державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)», у Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, у Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 — 2020 роки та інших державних і науково-методичних матеріалах, що спрямовують оновлення освітньо-виховного процесу в Україні, на виховання патріотизму та утвердження любові до Батьківщини, духовності, моральності, шанобливого ставлення до національних надбань українців та незалежності України. В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку українського суспільства та української політичної нації.

Духовна сила нації, її міць, морально-патріотичний потенціал народу залежать від того, наскільки збережені, глибоко усвідомлені й відчуті всі культурні, духовні, державницькі традиції та здобутки минулих століть [5].

Тому саме кафедри соціально-гуманітарного циклу ВНЗ покликані гармонійно та результативно поєднувати процеси гуманізації вищої освіти та виховання студентської молоді.

Таким чином, роль освіти на сучасному етапі стає визначальною. Саме освіта є одним із головних показників, за якими вимірюються рівень розвитку та перспективність окремих країн, народів, спільнот щодо науково-технічного, політичного та соціального прогресу. У зв'язку з цим, вивчення соціально-гуманітарних дисциплін, їх гармонійне поєднання з різними видами виховної діяльності є одним із головних пріоритетів і органічною компонентою розвитку освіти. В основу цього розвитку мають бути покладені принципи гуманізму, демократизму, наступності та спадкоємності поколінь, толерантності.

Результати гармонійного доповнення та поєднання гуманітарної та професійної складової освітньо-виховного процесу в технічному ВНЗ — запорука вдалої соціалізації випускника, його конкурентоздатності на ринку праці в сучасних умовах.

Література

1. *Актуальні завдання виховної діяльності ХНУБА в 2014-2015 навчальному році : інформаційно-довідкові матеріали / Д.Л. Череднік, С.О. Даньшева, Ю.В. Зайончковський, К.В. Плахотніков. — Харків, 2014. — Вип. 8. — 44 с.*
2. *Євсович, Р.В.* Гуманізація та гуманітаризація Вищої Освіти в Україні: історичний аспект [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [\[irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe\]\(http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe\). Доступ 25.05.2016.](http://

</div>
<div data-bbox=)

3. *Закон України «Про Вищу освіту» [Електронний ресурс] // Сайт Міністерства освіти та науки України. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>. Доступ 28.05.2016.*

4. *Козьма, В.* Гуманітаризація Вищої школи та роль викладача в процесі формування політичної культури молоді [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ipiend.gov.ua/uploads/nz/nz_60/kozma_gumanizatsia.pdf. Доступ 25.05.2016.

5. *Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [Електронний ресурс] / Сайт Міністерства освіти та науки України. — Режим доступу: www.mon.gov.ua/content/Новини/2015/06/16/konceptziya.doc.*

30.10.2016